

İCTİMAİ ELMLƏR

Nazilə Səfərova
Azərbaycan Dillər Universiteti

10.30546/2518-752X.2.507.01090

ABBASQULU AĞA BAKIXANOVUN SOSIAL-SİYASİ VƏ FƏLSƏFİ GÖRÜŞLƏRİNİN AZƏRBAYCAN MAARİFÇİLİK TARİXİNDƏ YERİ

Açar sözlər: Cəmiyyət, dövlət, xalq, təbiət, sinif, bərabərsizlik

Keywords: society, state, nation, nature, class, inequality

Ключевые слова: общество, государство, народ, природа, класс, неравенство

Giriş. Xalqımızın sosial-siyasi həyatında və mədəniyyət tarixində önəmli yer tutan, özünəməxsus dəsti-xətti ilə tanınan ədiblərdən biri də Abbasqulu Ağa Bakıxanov (1794-1847) idi. Onun uşaqlıq, gənclik və yetkin illəri xanlıqlar dövrünə təsadüf etmişdir. Öz əsil-nəcəbətinə görə, elitaya mənsub olmuşdur. O, şəhərat-rafı kəndlərdən sayılan Əmircan köyündə dünyaya gəlmişdir. Lakin onun atası və yaxın qohumları arasında gedən siyasi savaş ailənin məğlubiyyəti ilə nəticələnmişdir. Bu səbəbdən də onların paytaxtı tərk edib, şimal bölgəsində yerləşən Qubanın Amsar kəndinə köçmüşlər. Fərqli məkanlarda yaşamasına baxmayaraq, təhsilini burada davam etdirmişdir. O, həm təbiət, fəlsəfə, həm də humanitar elmləri yaxşı mənimsəmişdir. Bundan başqa bir neçə əcnəbi dili və ilahiyyəti yüksək səviyyədə bilməyə müvəffəq olmuşdur. Buna görə də, Qafqazın ali hərbi idarəsində ərəb-fars dilləri üzrə tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərmişdir. Yeni şəhər (yəni XIX əsrdə gürcü xalqının və bütövlükdə Qafqaz regionunun mərkəzi hesab olunan Tiflis), buradakı sivil abu-hava, yerli və digər millətlərdən olan (rus, alman, pol-yak) yaradıcı insanlarla münasibətdə olması həmçinin də bəzi Şərq və avropa ölkələrinə səyahəti onun həyata baxışında müəyyən dəyişikliklər yaratmışdır. Bu da öz ifadəsini müəllifin publisist, elmi və ədəbi xarakterli əsərlərində tapmışdır.

Məqsəd— A.Bakıxanovun ölkəmizin ictimai və ədəbi sferasında tutduğu mövqeyini açıqlamaqdan ibarətdir.

Bakıxanovun cəmiyyət münasibətində tarixi-siyasi baxışları maraq doğurur. Ona görə hər bir millət öz keçmişini bilməli, olub-keçmiş olaylardan ibrət dərsləri almalı və gələcək həyatlarında qüsurlara yol verməməlidir. Buna isə real faktların əfsanə və mifologiyaların toplanması və doğru-düzgün təhlili sayəsində nail olmaq mümkündür. Yəni qədim dövrələrin öyrənilməsi insanlara imkan verir ki, yaşayıb, fəaliyyət göstərdikləri zamanın tələbatlarını, baş verən müxtəlif xarakterli hadisələrini və təbəqələşmə prosesinin səbəb və nəticələrini anlayıb, onların perspektivlərini

irəlicədən müəyyənləşdirə bilsinlər. Göstərilən problemlər içərisində ən aktualı və ümumbəşəri xarakter daşıyanı silki dəyişikliklərdir. Belə ki, cəmiyyətdə müntəzəm olaraq müşahidə edilən sosial yer dəyişmə prosesi əhalinin bir qisminin zənginlərə, digər qisminin yoxsullara bölünməsinə, eləcə də aşağı səviyyədən yüksəyə qalxmasına və ya əksinə yaşam tərzini və mövqe tutmasına gətirib çıxarır. Belə dövr etməni şərtləndirən amilləri yalnız və yalnız xronologiya açıqlayır. Bunlardan başqa bu elm həm də milli düşüncə tərzinin inkişafına və vətənpərvərlik hissinin formalaşmasına kömək edir. Bu baxımdan da ədib bölgədə məskunlaşan camaatın öz etnoqrafiyasını mənimsəməsinə vacib saymışdır.

Bir tarixçi kimi müəllifi düşündürən əsas problem, Şərqi və Şimali Qafqaz, onun təşəkkülü və inkişafı olmuşdur. Bu məqsədlə həmin məmləkətin təbiicoğrafi şəraitini, sərvətlərini və bölgələrini, yəni orta əsrlərdə meydana gələn Şirvan, Dağıstan, o cümlədən də XVIII əsrdə formalaşan xanlıqları, onların adət və ənənələrini, dini inanclarını, memarlıq mədəniyyətini təhlil etmişdir. Öz sələflərindən fərqli olaraq Bakıxanov uzun bir dövrü (B.e.-nin IV–XIX əsrin ilk onilliyini) özündə əks etdirən mükəmməl tarixi icmal yaratmışdır. Onun bu əsəri indi də öz əhəmiyyətini itirməyən original mənbədir. Ondan daim istifadə olunmuş və gələcəkdə də istifadə ediləcəkdir.

Ədibin sosial xarakterli ideyaları da təqdirəlayiqdir. Onun cəmiyyətə münasibətini ifadə edən fikirlərindən bu bir daha aydın olur. O, belə hesab edirdi ki, cəmiyyət insanların tələbatlarının kollektiv şəkildə təminatı zəruriyyətindən yaranmışdır. Çünki ictimai birliyə daxil olan hər bir adam təkliddə özünə lazım olan vasitələri əldə edə bilmir, birgə çalışmağa və qarşılıqlı münasibətdə olmağa məcbur olur. Lakin Bakıxanov sosial sistemdə bərabərliyi qəbul etməmiş və bərabərsizlik problemini bioloji mövqedən şərh etmişdir. Yəni canlıların real təbii və sosial mühitdə yaşaması eləcə də inkişafının onların orqanlarının fəaliyyətindən asılı olmasını, həmçinin də həmin orqanların əvəzolunmaz olmasını, birinin o birisinin işini görə bilməməsini göstərmişdir. Buna uyğun olaraq cəmiyyətin varlığı da onun quruluşunu müəyyən edən spesifik peşə qruplarının çalışqanlığı ilə şərtlənir. O, belə qrupların və yaxud zümrələrin içərisində başlıca siniflər kimi mülkədar-kəndli və ruhaniləri, sonralar isə tacir və sənayeçiləri ayırd etmişdir. Lakin ədib cəmiyyətin aparıcı qüvvəsini maddi istehsalla məşğul olan zəhmətkeş kütləni deyil, öz istedad və möhkəm iradəsi, eləcə də milyonlarla insanları səfərbər edə biləcək gözəl nitqi, qabaqgörmə qabiliyyəti ilə seçilən dahi şəxsiyyətləri sayırdı. Cəmiyyətə bu cür yanaşma onun idealist mövqeyində durduğunu göstərir.

Bakıxanovun dövlətçiliyə, onun başında duran hökmdara münasibəti əvvəlcə sadələvh, sonra isə təkmil xarakter daşmışdır. O, öz təhsil, iş təcrübəsi və mənsəyinə uyğun olaraq hakimiyyətin irsi formasını səmərəli saymışdır. Belə idarəçilik zamanəsinin nüfuzlu sülaləsini real bir şəkildə təmsil edir və nizam-intizama, qanunçuluğa söykənirdi. Göstərilən keyfiyyətə malik dövlət başçısı qoruyub, müdafiə etdiyi əhalisi tərəfindən daim sayğıya məruz qalır.

Mütəfəkkirin fikrincə, yalnız qorxmaz, düşüncəli, elmə himayəlik edən, maarifçi və ədalətli hökmdar hakimiyyət etdiyi dönəmin və millətinin tələbatlarını və əhval-ruhiyyəsini nəzərə alıb ölkədə əmin-amanlıq və normal həyat səviyyəsi yarada bilər. Eyni zamanda monarx cəmiyyətin bütün təbəqələrinin maraq və mənafeələrini ifadə edib, onların mühafizəsinə şərait yaradır. Lakin bunların əksinə

olarq hökmdar qəddar, cahil, zəif iradəli olmamalı, öz durumundan istifadə edib, qanunsuzluğa və istismara yol verməməlidir. Belə hallarla müşayiət edilən tiran hakimiyyətinə qarşı çıxır və onun hakimiyyətinin xalq tərəfindən devrilməsini düzgün sayırdı.

Göründüyü kimi, Bakıxanovun politik məsləkində başlıca yeri təkbəşinə hökmranlıq formalarından biri sayılan maarifpərvər monarxiya tutur. Bu təsadüfi deyildir. Hələ XII-XVII, hətta XVIII və XIX əsrin əvvəllərində də həmin hökumət forması haqqındakı ideya bir çox ədib və ziyalılarımızın əsərlərində öz əksini tapmışdır. Digər tərəfdən göstərilən yanaşma ədibin soykökündən irəli gəlmiş və onun tərəfindən qanunauyğun bilinmişdir. Bütün bunlarla bəhəm müəllif siyasi sistemlə bağlı sivil təsəvvürlərə də malik olmuşdur. Belə ki, XIX əsrin ikinci yarısında (1776-cı ildə) ABŞ-ın İstiqlal Bəyannaməsi və orada qoyulan məsələlər, insanlara verilən hüquq və azadlıqlar haqqında bilgisi vardır. Həmin müddəaları özündə təcəssüm etdirən demokratik rejimi təqdirəlayiq hesab etsə də, öz diyarı üçün uyğun görmürdü. Ona elə gəlirdi ki, bu politik metodla işləyən cümhuriyyət adət-ənənələrimizə və milli mənsubiyyətimizə zidd olub, ölkə miqyasında özbaşınalığa gətirib çıxaracaqdır. Xalqın hakimiyyətə itaət göstərməsini təmin edən yeganə yol şahlıqdır. Çünki belə ciddi qayda-qanuna söykənən rəhbərlik vasitəsi uzaq keçmişdən yerli əhali arasında geniş yayılmış və onu təmsil edən zadəganların nüfuzlu ilk kimi qorunmasına xidmət etmişdir.

Haqqında bəhs etdiyimiz publisist beynəlxalq aləmdə geniş yayılmış müstəmləkəçilik siyasətinə də öz tərzinə uyğun formada fikir bildirmişdir. O, həmin dövəndə rus dövlətinin ölkəmizi, o cümlədən də bütövlükdə Qafqazı öz tərkibinə daxil etməsi ilə bağlı qeyd etmişdir ki, yerli sakinləri itaətdə saxlamaq üçün zorakılığa əl atmamalıdır. Burada vaxtı keçmiş törələrin, idarəetmənin və təsərrüfat sisteminin, ümumiyyətlə geriliyin aradan qaldırılması istiqamətində addımlar atmalıdır. Lakin real həyatda bunun əksinin şahidi oluruq. Belə ki, bəşər tarixinin bütün dövrlərində mövcud olmuş imperiyalar zəbt etdiyi vilayəti tam şəkildə özünə ram etmək niyyətiylə onun əhalisinin yuxarı təbəqəsini müxtəlif vasitələrlə (yəni qulluğa götürmə, hər hansı formada hədiyyə və bəxşişlər verməklə) cəlb edib, müvəqqəti sabitliyə nail olmuşdur. Belə hal gec-tez narazılığa və müxtəlif etiraz hərəkətlərinə gətirib çıxarır. Bu səbəbdən də rus və ya hər hansı bir başqa imperiyalar müstəmləkəsi olan ölkədə məskunlaşan etnik birliklərin rəğbətini qazanmaq üçün ilk növbədə onların inanclarını, hüquq və mal-mülklərini qorumalıdır. Bundan sonra əyalət sakinlərinin rifahını yüksəltmək məramı ilə orada iş yerləri açmalı və onların işlə təminatına şərait yaratmalıdırlar. Eyni zamanda təhsil və tərbiyə məsələlərinə də diqqət yetirilməlidir. Əgər sadalananlar gerçəkləşsə, onda bölgənin çoxsaylı etnik qrupları arasında peşəkar, sağlam düşüncəli kadrlar yetişəcəkdir. Həmin ziyalıların öz xalqına mərkəzi hakimiyyətin yeritdiyi siyasətin xoşməramlı xarakter daşdığını açıqlaması, ona qarşı sayğı hissini formalaşdıracaqdır.

Metropoliya ilə ilgili Bakıxanovun ideyaları humanist xarakter daşıyır. Çox təəssüflər olsun ki, ədib həmin siyasi idarəetmənin mahiyyətini dürüst anlamır, yaxud da Qafqaz canişinliyində tutduğu mövqeyə görə bu cür mülahizə yürütmək məcburiyyətində qalmışdır. Heç bir müstəmləkəçi dövlət işğal etdiyi məmləkətin inkişafı qayğısına qalmamış, onun sərvətlərini qarət, əhalisini istismar etmiş, yəni

onlardan ucuz işçi qüvvəsi kimi yararlanmışdır, dillərini və inanclarını təqibə məruz qoymaqla onları milli mentalitədən uzaqlaşdırmağa cəhd göstərmiş və buna da müəyyən dərəcədə nail olmuşdur. Belə ki, o zaman mövcud olan və XX əsrin əvvəllərində zəhmətkeşlərin həmrəylik mübarizəsi sayəsində yaranmış sovetlər birliyi dövründə də rus hökumətinin siyasətinin belə səciyyə daşmışdır.

Bakıxanovun tarixi-siyasi ideyaları ilə hüquqi təsəvvürləri çox yaxındır. Bu da təbiiyə aiddir. Ona görə ki, dövlət təşəkkül tapanda, onu qoruyan hüquq və məhkəmə sistemi də yaranır. Həmin nəzarət və cəzaverici orqanlar bir tərəfdən mövcud hakimiyyətin verdiyi sərəncamı və təsdiq etdiyi qanun, eləcə də normaların reallaşmasını şərtləndirir, digər tərəfdən isə cəmiyyətdəki özbaşınalıqların qarşısını alıb, nizam-intizamı təmin edir. Bu nöqteyi-nəzərdən də göstərilən orqanların fəaliyyətinin zəruriliyi ədibi düşündürmüşdür. Onun mülahizələrinə əsasən güc strukturları feodal formasıyasının bazis və üstqurumuna müvafiq təşkil olunmuşdur. Həmin strukturların istinad etdiyi norma və çıxardığı hökmlər silki və dini əhval-ruhiyyə daşıyır, xüsusən də ruhani, tacir və dvoryanların mənafeyini ifadə etmişdir. Müəllif hesab edirdi ki, davranışı tənzimləyən qaydalar şəritlə ilgili olmamalı, dünyəvi xarakter daşmalıdır. Bu ideya önəmli olub, sivil həyatın tələblərinə cavab verir. Hal-hazırda dünyada və ölkəmizdə formalaşmış hüquqi dövlətin əsas prinsipləri vətəndaş cəmiyyətini şərtləndirən amillərə münasibdir. Lakin ədibin qüsuru bərabərsizlik ideyasını digər sahələrdə olduğu kimi burada da inkişaf etdirməsidir. Müəyyən səbəblərdən e.ə. III-IV əsrlərdə meydana gələn qeyri-bərabərlik qərinələrindən keçmiş və zəhmətkeşlərin mübarizəsi ilə müşayiət olunmuşdur. Bununla belə sosial həyatda təzahür edən təbəqələşmə öz mövcudluğunu saxlamış və gələcəkdə saxlayacaqdır. Çünki cəmiyyətdə əmək bölgüsü fəaliyyət göstərir, onun üzvləri fərqli peşə və ixtisasa malikdirlər, həmçinin də çalışdığı sahələrdə tutduğu vəzifəyə görə zəhmət haqqı alırlar. Buna rəğmən də ekonomik cəhətdən hamının eyni gəlir əldə etməsi mümkün deyildir. Amma yerkürəsinin bütün sakinləri öz məmləkətlərinin qanunvericiliyinə əsasən bərabər konstitusion hüquq və öhdəliklərə malikdirlər. Yəni onlara milliyəti, dərisinin rəngi, adət-ənənləri, inancaları, professiyası və başqa keyfiyyətlərindən asılı olmayaraq vətəndaş kimi baxılır. Təəssüf ki, Bakıxanovun yuridik təsəvvürləri birtərəfli mahiyyət kəsb edir.

Göstərilən problemlərlə yanaşı, Bakıxanovun diqqətini cəlb edən digər bir məsələ cəmiyyətə qədər ki, cansız və canlı təbiətin meydana gəlib inkişaf etməsidir. Yer kürəsinin formalaşması, onun milyon illər ərzində təkamülü həyatın təşəkkülünə rəvac vermişdir. Bu məsələ bütün dövrlərdə insanları, onların təhsil səviyyəsindən, irqi, dini və s. keyfiyyətlərindən asılı olmayaraq düşündürmüş və bugünkü gündə də düşündürür və gələcək nəsilləri də düşündürəcəkdir. Bu baxımdan da müəllif qeyd edilən problemə biganə qala bilməmişdir. Bununla bağlı onun elmi və qeyri-elmi mülahizələri olmuşdur. O, Şərq və avropa mütəfəkkirlərinin ideyalarına, eləcə də özünün təbiətşünaslıq və ilahiyyat sahəsindəki bilgi və təsəvvürlərinə əsasən kainatın bütövlükdə canlı aləmin formalaşmasında müəyyən amillərin rolu olduğunu qeyd etmişdir. Həmin amillərə isə təbii vasitələrdən suyu, torpağı, odu və planetimizə nəfəs gətirən havanı aid etmişdir. Bu ünsürlərin hər biri özü-özlüyündə spesifik xassəyə malik olub, sərbəst şəkildə mövcuddur. Amma onları əlaqələndirən vacib və mücərrəd daha bir amil də vardır. Onu da müəllif ruh adlandırmışdır. O, bu fikri söyləməklə həm də sufi təriqətinə məxsus olan xu-

danın xəlf etdiklərində təcəssüm etməsi və onun bəndələri ilə ruhən bir olmaq bərdəki müddəalarını da inkişaf etdirmiş olurdu. Bundan əlavə A.Bakıxanov göstərdi ki, əhatə olunduğumuz təbii və ictimai mühitdə heç bir dolaşıqlıq yoxdur. Tanrının yaratdığı nizam-intizam mövcuddur. Bunun sayəsində zorakılıqlar, ixtilaf lar tənzimlənir və tarazlıq yaranır. O, qeyd olunan ideyanı irəli sürərkən yenə də sufizmə müraciət etmiş və onların ilahi eşq məzhəbini qəbul edərək təkmilləşdirmişdir. Belə ki, inam və sevgini uyğunluğun və nizamın, eləcə də hər cür gerçəkliyin, fiziki və yaradıcı fəaliyyətin səbəbi bilmişdir. Lakin mütəfəkkirin şərhləri yanlışdır. Belə ki, müasir təbiətşünaslıq elmlərinin apardığı araşdırmalar və gətirdikləri dəlillərə istinadən belə bir mühakimə yürütmək olar ki, kainatın ilk unsurları fiziki elementlər və onların birləşməsindən yaranan atom və molekulardan ibarətdir. Bütün qeyri-cismani təbii sistemlər və üzvi aləm onlardan milyard illərlə davam edən irəliləyişlər gedişində meydana gəlmişdir. Bu ikili xarakterə malik olan təbiət hadisələri cəmiyyətin varlığına bais olmuşdur. Həmin sistemin hər bir üzvünün həyat tərzini göstərən amillərdən asılıdır. Yəni ilk atmosfer aşağı və yüksək səviyyəli cismani mövcudatların yaşamasının, təsərrüfat təşkilinin, qidalanmasının, geyiminin, mənzil kimi vacib resurslarının başlıca şərtidir ki, onlar da məhz təbiətdən alınır. Bu keçmişdə belə olmuş, indi də belədir, gələcəkdə də belə olaraq qalacaqdır. Rəngarəng keyfiyyətləri ehtiva edən təbii mühit özü tərəfindən formalaşdırılmış dəyişməz əbədi qanunlarla idarə olunur. Yəni buradakı sadədən mürəkkəbə doğru istiqamətlənən bütün proses və olayları tənzimləyir. XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində baş verən yeni ixtira və kəşflər XVI-XVIII əsrlərdə geniş yayılmış ilkin təkan ideyasının, o cümlədən də dini səciyyə daşıyan təlimlərin yarırsız olduğunu göstərmişdir. Lakin bunlara baxmayaraq həmyerlimiz yenə də öz düşüncələrinə də ilkin təkan ideyasını inkişaf etdirmişdir. Onun fikirlərinə görə hər şey xüda tərəfindən hərəkətə gətirilir. Müəllifin bu kimi ideyası onun tərəfindən müxtəlif xarakterli dəyişiklikləri ifadə edən hərəkət probleminin mahiyyətini elmi cəhətdən anlama bilməməsinin nəticəsi idi. O bilmirdi ki, hərəkət öz-özünə yaxud mücərrəd şəkildə baş vermir. Bunun üçün maddi aləm predmetlərinin həm daxili, həm də xarici təsirlərə məruz qalması vacibdir. Belə təsirlər isə obyektləri təşkil edən hissələr, həmçinin də onların digər obyektlərlə qarşılıqlı təmasının sayəsində mümkün olur. Bundan başqa o, vaxtilə İbn Rüşdün, sonralar isə qərbdə bir çox aqillərin müraciət etdiyi ikili həqiqət ideologiyasından da bəhrələnmişdir və bu məsələ ilə bağlı öz mülahizələrini şərh etmişdir. Belə ki, o da sosial sferada önəmli rol oynayan elmi yüksək dəyərləndirmişdir. Ona görə elm bəşəri tələbatlardan törəyən problemlərin həlli vasitəsidir. Elmi kəşflər olmadan istehsalın inkişafı, ələməyindən maşınlı əməyə, cüt əkinçiliyindən traktor təsərrüfatına, fayton və araba nəqliyyatından dəmir yol və digər nəqliyyat sisteminə keçid, mədəni yüksəliş və tərəqqi mümkün deyildir. Məhz elmin irəliləməsi, onun təbiət, ictimai və humanitar sahələrə ayrılmasına və ixtisaslaşmasına səbəb olmuşdur. Bundan başqa, elm bilik anlayışını, onun mahiyyətini, strukturunu, dürüstlüyünü şərtləndirən üsullarını da müəyyənləşdirir. Elm həm də, cəmiyyətin inkişaf qanunlarını aşkar etməklə bu çətinləşən sistemin düzgün idarəsini həyata keçirməyə şərait yaradır. Elm bioloji, sosial və psixoloji mövcudat olan insanın da idarə olunmasını şərtləndirir. Çünki onu yaradan insandır. Bununla əlaqədar o, insanın keçdiyi həyat mərhələlərini və müvafiq fəaliyyət formalarını dəqiqləşdirmişdir. Bu nöqtəyi-nəzərdən

A.Bakıxanov da dinlə bərabər elmin müstəqil şəkildə mövcudluğuna və onların qarşılıqlı əlaqəsinin vacibliyinə xüsusi önəm vermişdir.

Nəticə. A.Bakıxanovun elmi-tədqiqat işləri ilə tanışlıq onun istedadlı alim və dövrünün nüfuzlu maarifçisi olduğunu bir daha təsdiqləyir. Ona görə də onun irsi daim öyrənilməli və təbliğ olmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Abbasqulu Ağa Bakıxanov Qüdsi. Seçilmiş əsərləri. Bakı-2005, Avrasiya Press. S. 479.
2. Ахмедов Э.М, Философия Азербайджанского просвещения. Баку – 1983
3. А.К.Бакиханов. Сочинения записки письма издательство Элм, Баку – 1983. с. 300

Nazila Safarova

Summary

THE PLACE OF ABBASGULU AGHA BAKIKHANOV'S SOCIO-POLITICAL AND PHILOSOPHICAL VIEWS IN THE HISTORY OF AZERBAIJANI ENLIGHTENMENT

The article explains the important role played by A.Bakikhanov in the socio-political and cultural life of our people. That is, historical, political, philosophical and educational views explained. Bakıxanov studied the eastern and northern Caucasus, its natural and geographical conditions, and the customs, religion, and language of the ethnic groups living there. In addition, he analyzed the social structure of society and problems of inequality and power in accordance with his views. At the same time, the author understood and explained the problem of existence, which occupies an important place in philosophy, in accordance with Eastern philosophy.

Назиля Сафарова

Резюме

МЕСТО СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ И ФИЛОСОФСКИХ ВЗГЛЯДОВ АББАСКУЛИ АГА БАКИХАНОВА В ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ

В статье раскрывается значительный вклад А.Бакиханова в социально-политическую и культурную жизнь нашего народа. Объясняется его исторические, политические, философские и просветительские взгляды. Бакиханов исследовал естественно-географическое положение Восточное и северное части Кавказа, также обычаи, религию и языки проживающих этнических групп. Кроме этого, он анализировал проблемы власти, неравенства и социальную структуру общества, исходя из своих взглядов. Одновременно, автор рассмотрел проблему бытия с точки- зрения восточной философии.

Rəyçi: dos. Ş.Cabbarova